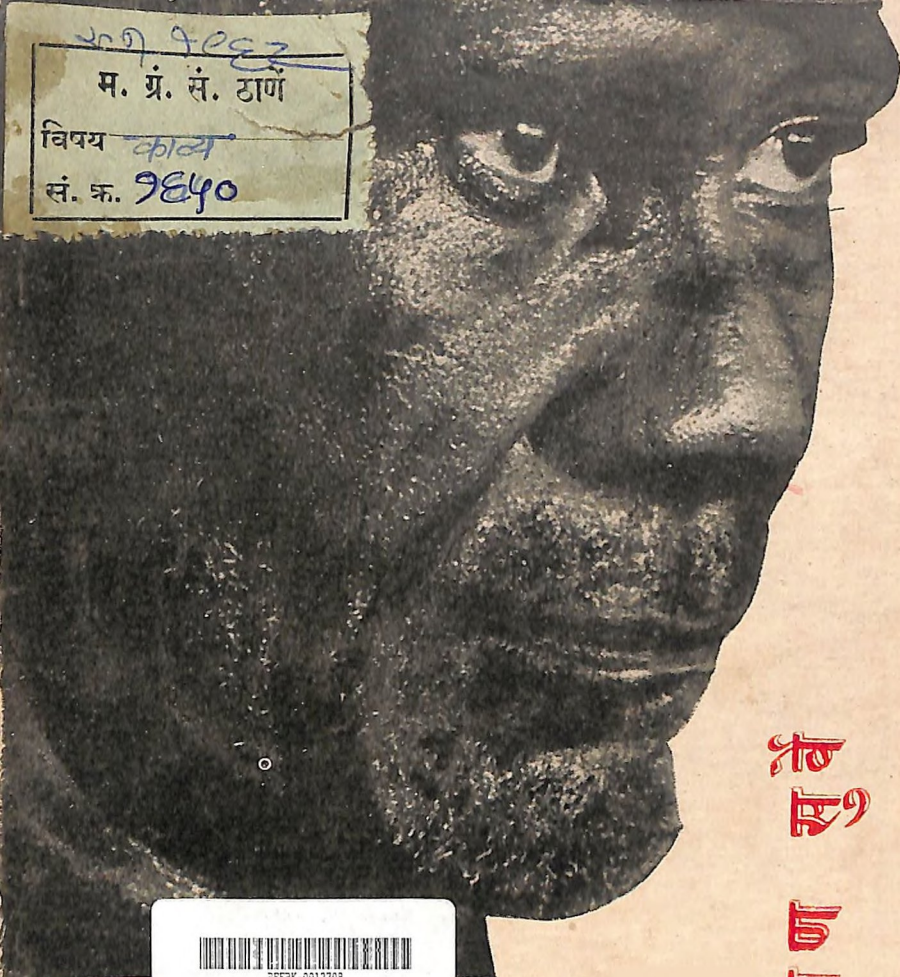

२०१ १०६३

म. ग्रं. सं. ठाणें

विषय काव्य

सं. क्र. १६५०

REFBK-0012708

REFBK-C012708

श्रीव
सु

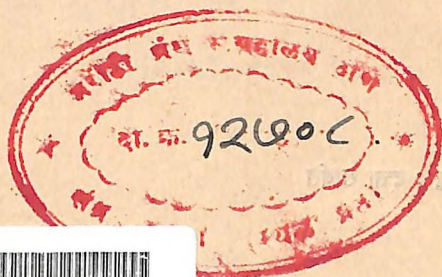
नारायण

ऐसा गामी ब्रह्म !

ऐसा गा मी ब्रह्म

बरादी ग्रंथ संग्रहालय, ठाणे: स्वच्छमत
अनुक्रम 36695 वि: काव्य
क्रमांक 9650 नोंद वि: 9/2/84

नारायण सुर्वे

REFBK-0012708

REFBK-0012708

अ भि न व प्र का श न, मुं ब ई १२

किंमत अडीच रुपये

प्रकाशक : वामन विष्णु भट

अभिनव प्रकाशन

७ अंबा सदन, जेरवाई वाडिया रोड
परळ, मुंबई १२

■ ■

प्रथमावृत्ति : डिसेंबर १९६२

■ ■

मुखपृष्ठ : दत्ता सावंत

■ ■

मुद्रक : चिंतामण जोशी

माधर्व प्रेस

अलिबाग, जि. कुलाबा.

प्राजापति ग्रंथ सङ्ग्रहालय, ठाणे. स्वल्पमत.
अनुक्रम ३०७९५ वि: काव्य
क्रमांक १९२० नों दि: ६१२

मातृभूमीसाठी तळहातावर शीर
घेऊन लढणाऱ्या शूर भारतीय
जवानांना—

प्रस्तावना...

श्री. नारायण सुर्वे हे कामगार जीवनाशीं केवळ समरस झालेले नव्हे, तर तें जीवन प्रत्यक्षांत अनुभवणारे कवि आहेत. आजवरचें आमचें साहित्य हें वव्हंशीं पांढरपेशा वर्गातील लेखकांनीं निर्माण केलेलें आहे. सदाशिवपेठी साहित्य ही डॉ. केतकरांनीं वापरलेली संज्ञा अद्यापहि सार्थ आहे. ही सदाशिवपेठ अर्थात् पुणें शहरापुरती मर्यादित नाही, ती सर्व महाराष्ट्र देशभर पसरलेली आहे. ती विशिष्ट जाती-पोट-जातीपुरती संकुचित आहे असेंहि मानावयाचें कारण नाही. ती एक प्रवृत्ति आहे आणि ती सामाजिक जीवनाच्या प्रचलित व्यवस्थेंतून उपन्न झालेली आहे. जातिभेदाच्या तटबंदीनें, एकूण समाजजीवनाचे विविध स्वायत्त प्रांत निर्माण करून या प्रवृत्तीला फार मोठा हातभार लावलेला आहे. अनेक मर्यादांनीं ग्रासलेल्या अशा वाङ्मयाला तोचतोपणा यावा, त्याच्या चतुःसीमांचा संकोच व्हावा, यांत नवल नाही. वाङ्मयनिर्मितीच्या मीमांसा कोणत्याहि आणि कशाहि असोत, त्याचा विस्तार वाढायला हवा, समाजाच्या सर्व विभागांतून त्याचें पोषण व्हावें आणि जीवनाच्या साऱ्या सरहद्दीपर्यंत त्याचा संचार व्हावा, याबद्दल मला वाटतें, दुमत होऊं नये.

सध्यां असे प्रयत्न होत आहेत यांत शंका नाही. बंद असलेले अनेक दरवाजे उघडत आहेत. अडसर निखळून पडत आहेत, आजपर्यंत अव्याहत असलेल्या कांहीं जीवन प्रांतांचें दर्शन कथा, कादंबरी, काव्य इत्यादि वाङ्मयप्रकारांतून होऊं लागलें आहे. श्री. नारायण सुर्वे यांचा प्रस्तुत काव्यसंग्रह म्हणजे असाच एक अभिनंदनीय प्रयत्न होय. श्री. सुर्वे यांच्या या काव्याचें वैशिष्ट्य असें कीं त्यांनीं पुस्तकांच्या कपाटांत आपलीं स्फूर्तिस्थाने शोधलेलीं नाहीत. काव्यलेखनास, किंबहुना, कोणत्याहि लेखनास व्यासंगाची, जें अभिजात आहे त्याचा अभ्यास करण्याची आवश्यकता असते यांत शंका नाही. परंतु व्यासंगाची फलश्रुती नकला काढण्यांत झाली तर तो त्याचा दुष्प्रयोग झाला असेंच म्हणावें लागेल. श्री. सुर्वे या प्रवृत्तीपासून अलिप्त आहेत. समोत्रारच्या परिसरांत ते कांहीं श्रद्धा जागृत्या ठेवून जगत

आहेत आणि त्यांतूनच त्यांनीं काव्याचा शोध घेतला आहे. चांगल्या काव्याला अशी निष्ठा आवश्यक असते आणि ती त्यांच्या ठिकाणीं भरपूर प्रमाणांत आहे.

श्री. सुर्वे यांची वरीचशी कविता लडाऊ वृत्तीची, समाजक्रांतीची उपासना करणारी, नव्या आनंदवनभूवनाचें मनोहर स्वप्न पाहणारी आहे. कवि अशा स्वरूपाच्या कविता लिहितो तेव्हां तो कोठल्या पंथाच्या व विचारप्रणालीच्या जाहिराती वाटायला बसलेला नसतो. तो विचार त्याच्या ठिकाणीं भावरूपता पावलेला असतो, त्याच्या व्यक्तित्वाचा तो एक अंगभूत भाग होऊन राहिलेला असतो. प्रेमासंबंधींची, सौंदर्यासंबंधींची व अध्यात्मासंबंधींची भावना जेवढी खरी आणि उत्कट असते तेवढीच हीहि असते. तेव्हां काव्याच्या भोंवतीं धाबळ्या लावून या विषयांना मज्जाव करावा असा आग्रह धरण्यांत अर्थ नाही. तसा तो कोणी धरला तर कवि तो मानणारहि नाहीत. कोणत्याहि काव्यास आवश्यक असा प्रामाणिकपणा आणि उत्कट मानसिक अनुभव तेथें पाहिजे. ही एकच गोष्ट खरोखर महत्त्वाची असते. ती ज्याच्याजवळ असते तो तुतारी, नवा शिपाई, यासारखीं श्रेष्ठ काव्यें लिहूं शकतो. ही प्रामाणिकता आणि उत्कटता हीं सत्काव्याचीं आधारतत्त्वे. श्री. सुर्वे यांच्याजवळ या दोन्ही गोष्टी आहेत हें, 'क्षितिज रुंद होत आहे' 'या मेवांनो', 'पुन्हां भेटूं सखे', 'क्षणांत जिकीन', 'थरकूं नको' इत्यादि कवितांतून सहजपणें दिसून येतें. त्यांचा शब्दहि सामान्यतः त्यांच्या भावनेला अनुकूल, तिच्याशीं सुसंगत असा आहे. प्रस्तुत संग्रहांत त्यांनीं अनेक चांगलीं, ओजस्वी व भावपूर्ण काव्यें वाचकांना सादर केलीं आहेत. तीं आज समाधान देतात आणि उद्यांच्या वाढत्या यशाची अपेक्षाहि निर्माण करतात.

—वि. या. शिरवाडकर
(कुसुमाग्रज)

आभार

हा माझा पहिलाच काव्यसंग्रह.

जें जाणवलें, काळजांत सल्लें, तेंच शब्दरूप घेऊन बाहेर पडलें. यांत माझा कांहींच दोष नाही. कदाचित् काळाचा असण्याचा संभव आहे. असें बोललों तर तो कुणाला अहंकार वाटेल, तो असणें कांहीं वाईट नाही. निदान कवीला तरी तेवढी माफी असावी.

मी स्वस्थ बसेन. शरीर स्वस्थ बसेल. पण आत्मा स्वस्थ बसूच देईना. शब्द मला ढकलीत राहिले. मी ढकलला जाऊं लागलों. विद्यमान मराठी कवितेंत आपण कुठें आहोंत ? असाही केव्हां केव्हां मला भ्रम पडतो. पण कां कोण जाणे, तरीहि मी आपला लिहितच आहे व लिहीत राहाणार आहे. त्याशिवाय मला गत्यंतरच नाही. जेव्हां काळजांतला ठणका बंद होईल, जेव्हां मला शब्दांसाठी अडून बसावें लागेल, (असाही दिवस येणार आहे.) तेव्हां मात्र मला थांबावेंच लागेल. तोंवर तुमची वाट विचारीत, कधी मागचा आदर्श घेऊन, कधी स्वतःच चुकतमाकत रस्ता शोधित मला चालावेंच लागणार आहे. नाहीतर मी माझ्या जीवनाशी बेईमानी केली असें होईल.

जें लिहिलें तें तुमच्या समोरच आहे. बरेंवाईट सांगण्याचा अधिकार तुमचा आणि ह्या युगाचा. मी फक्त नाममात्रच.

महाराष्ट्रांतील विख्यात कवी श्री. कुसुमाग्रज ह्यांनी संग्रहास प्रस्तावना लिहून दिल्याबद्दल मी त्यांचा ऋणी आहे.

सुप्रसिद्ध लेखिका व 'नवयुग' साप्ताहिकाच्या संपादिका सौ. शिरीष पै ह्यांच्या प्रेमळ प्रोत्साहनानें मी ट ला ट जोडून कां होईना पण कविता लिहूं लागलों. माझे साहित्यिक मित्र श्री. बाबुराव बागुल ह्यांचाहि मी ऋणी आहे. मित्राची निरोगी टीका साहित्यांत किती महत्त्वाची भूमिका करते हें त्यांचेकडून मला शिकायला मिळालें. तसेंच साहित्यिक व कवीमित्र श्री. केशव मेश्राम, सदाशिव करंदीकर, श्रीकांत पुरोहित, राजा राजवाडे, सुरेश भट, माधव अत्रे, विनायक पाटील, श्रीनिवास कोर्लेकर व श्री. विनायक भावे ह्यांचे आभार मानावें तेवढें थोडेंच होतील.

उत्तम दुरंगी चित्र काढून दिल्याबद्दल माझे तरुण चित्रकार मित्र श्री. दत्ता सावंत, यांचे आभार किती मानूं.

माधव प्रिंटिंग प्रेसचे (अलिबाग) चालक श्री. चिंतामण वामन जोशी व प्रेसमधील कामगार बंधू, ह्यांनी पुस्तक सुबक व आकर्षक छापून दिल्याबद्दल त्यांचाहि मी ऋणी आहे.

चार शब्द

रोजीचा रोटीचा सवाल रोजचाच आहे
कधीं फाटकावाहेर कधीं फाटका आत आहे
कामगार आहे मी तळपती तलवार आहे
सारस्वतांनो ! थोडासा गुन्हा करणार आहे.

थोडें साहिलेलें पाहिलेलें जोखिलेलें आहे
माझ्या जगाची एक गंधवेणाहि त्यांत आहे
केव्हां चुकलों मुकलों नवें शिकलोंहि आहे
जसा जगात आहे मी तसाच शब्दांत आहे.

रोटी प्यारी खरी आणखी कांहीं हवें आहे
याचसाठीं माझें जग राजमुद्रा घडवीत आहे
इथूनच शब्दांच्या हातीं फुलें ठेवीत आहे
इथूनच शब्दांच्या हातीं खड्गें मी देत आहे.

एकटाच आलों नाहीं युगाचीहि साथ आहे
सावध असा तुफानाची हीच सुरवात आहे
कामगार आहे मी तळपती तलवार आहे
सारस्वतांनों ! थोडासा गुन्हा घडणार आहे.

माझी आई

जेव्हां तारे विझूं लागत
 ऊंच भोंगे वाजूं लागत
 पोंग्याच्या दिशेनें वळत
 रोज दिंड्या जात चालत
 झपाझप उचलीत पाय
 मार्गे वळून बघीत जाय
 ममतेनें जाई सांगत
 नका बसूं कुणाशीं भांडत
 वर दोन पैसे मिळत

दसऱ्याच्या आदल्या दिनीं
 जाई पांचासह घेऊनी
 फिरूं आम्ही आरास बघत
 साऱ्या खात्यांतून हुंदडत
 किती मज्जा म्हणून सांगू
 शद्धसांठे झालेत पंगू
 भिंगऱ्या पेपेटे घेऊन
 फुंग्यांचे पतंग झोकून
 जात असूं पक्षी होऊन

एक दिवस काय झालें
 तिला गाडींतून आणले
 होते तिचे उघडे डोळे

तोंडातून रक्त भळभळे
 जोडीवालीण तिची साळू
 जवळ घेत म्हणाली बाळू
 मिटीमिटी पाहात होतों
 माझे छत्र शोधीत होतों
 आम्ही आई शोधीत होतों.

त्याच रात्रीं आम्ही पांचांनीं
 एकमेकांस बिलगूनी
 आईची मायाच समजून
 घेतली चादर ओढून
 आधींचे नव्हतेच कांहीं
 आतां आई देखील नाहीं
 अश्रूंना घालीत अडसर
 जागत होतों रात्रभर
 झालों पुरते कलंदर

क्षितिज रुंद होत आहे.

आज माझ्या वेदनेला
 अर्थ नवा येत आहे
 आणि मेघांच्या डफावर
 थाप बिजली देत आहे
 आज मरण आपुल्याच
 मरणाला भीत आहे
 आणि मृत्युंजयी आत्मा
 पुन्हां धडक देत आहे
 आज शुष्क फांद्यावर
 बहर नवा येत आहे
 भूर्माच्या गर्भामधूनी
 बीज हुंकार देत आहे
 आज सारें गगन थिटें
 नजरेला येत आहे
 काळोखाच्या तबकडींत
 सूर्य गजर देत आहे
 आज तडकलेलें मन
 एकसंध होत आहे
 आणि उसवलेले धागे
 गुंफूनिया देत आहे
 आज माझ्या कोरड्या गा
 शब्दांत आग येत आहे
 आणि नव्या सृजनाचें
 क्षितिज रुंद होत आहे

थोडी ठेव

शिणलेली काया घेऊन
 आलीस दमून भागून
 लुटूं लुटूं चालणारीं तीं
 पाडसें सोबती घेऊन
 नाहीं देतां आलें छानसें
 सानुल्या खेळणें घेऊन
 म्हणून तरारून डोळां
 आला कां ग नीळा वरुण
 घळ घळे कांठावरून

मला भरपूर वाहून
 स्वतः अर्धपोटी राहून
 काळोखांतच फिरविसी
 गार बोटें गालावरून
 अर्ध मिटल्या पापणींत
 स्वप्नें येतीं पंख लावून
 वाचुकली होऊन कां ग
 कुठें तरी जाती पळून
 जाती जशा उल्का जळून

अशी थोडी ये ग जवळ
 डोळ्यांच्या पाकळ्या पुसून
 गळ्याखालीं थांबवलेल्या
 दुःखांचेहि हंडे ओतून
 आधींच या भाराखालून
 गेलोंत पुरतें वाकून
 कर्दळी ग माझ्या सये
 नको जाऊं गद्गदून
 थोडी ठेव वीज जपून

थांब !

थांब ! प्रकाशाची चूड आतांच पेटवूं नको
 आपुल्याच तोऱ्यांत पुढें पुढें सरकूं नको
 नाहीतर मलाहि हातीं खड्ग घ्यावें लागेल
 मित्रा ! एवढा प्रसंग मजवर आणूं नको

आतांसाच कुठें तिचा डोळा लागलेला आहे
 एक स्वप्न सारीका होऊन तिच्याशीं बोलत आहे
 ऐन रंगात आल्या आहेत सुखादुःखाच्या गोष्टी
 अशा वेळीं अक्रुरा तुझे सैनिक धाडूं नको

माझी गा दमून निजली खुराड्यांत चंद्रावळ
 मीहि शत्रु जुळवीत जागा आहे उशाजवळ
 मलाहि ऐकूं येते आहे वाऱ्याची सळसळ
 वेळेवर येण्याचा नियम आज सांगूं नको

क्षण उशीरानें नभ ऋतु वारे कंपेल जग
 त्यानेंच फुलवंतीचें रंगेल ना स्वप्न मग
 नच जुमानलेंस तर खड्ग हातीं घेईन
 सज्जना ! असा प्रसंग मजवर आणूं नको

या मेघांनो

ही कर्मभूमि शिवबांची
ज्ञानेशांची अमरापुरी
पूल उतरून इंद्रधनुचा
या मराठीचिये नगरीं

या मेघांनो

संगर सत्याचा लडुनी
मोडून काढिला दंभ
त्या शहीदांच्या कब्ररीवर
वर्षवीत पहिले थेंब

बंडवाला बांधव माझा
दडपिला भिंतीच्या आंत
थांबून गजावर तेथें
ममतेनें गोंजरा पाठ

व्हा जुलुमाला सामोरे
व्हा जनजीवनाचे भूप
चेतवा वीज पणतीनें
जर्गी चिरंतनाचे दीप

नव संस्कृतीचे व्हा भाट
गीत गर्जत या मुक्तिचे

फुलवीत पंख मेघांचे
दूत होऊन या शांतीचे.

ह्या आनंदवन भूवर्नीं
घेऊन या अमृतकुंभ
ही सस्यशामला धरणी
भिजवून टाकूया चिंब

नांगरीले मनीचे वाफे
समतेचीं बीजे पेरून
सळसळां कोसळा येथें
कडकडा अंग मोडून

चालली जनतेची दिंडी
नवपंढरीच्या वाटेनें
तारांगण मागून चाले
तुम्हीं छत्र धरा थाटानें
या मेघानों

□□□

ऐसा गा मी ब्रम्ह

घालीन मी साऱ्या । ब्रह्मांडास पाठीं ।

सोडवीन गांठी । दिक्कालांच्या ॥

विश्वाचें गोकूल । खेले माझ्या दारीं ।

सूर्याची लगोरी । टिचवीन ॥

ढगांचा गा हत्ती । बांधीन मी दारीं ।

भरीन घागरी । अमृतानें ॥

वाऱ्याची भिंगरी । अंगणीच फिरे ।

स्वर्गाचीं गोपूरें । तिडमीडे ॥

ऊमें करीन मी । वाकल्या आभाळा ।

शिक्षा केली त्याला । दंडवीन ॥

राईचा पर्वत । पर्वताची राई ।

दोन्हीं मज ठायीं । सामावली ॥

ऐसा गा मी ब्रह्म । विश्वाचा आधार ।

खोलीस लाचार । हक्काचिया ॥

०००

परामर्श ग्रंथ संग्रहालय, ठाणे. स्थळप्रत.

अनुक्रम वि:

क्रमांक नोंद वि:

गलबलून जातो तेव्हां—

गलबलून जातो तेव्हां तुझ्याच पवित्र कुशीत शिरतो
तुझ्या मखमली कवेत स्वतःस अश्रूसह झांकून घेतो

दिवसभर थकलेली तू तरीहि चैत्रपालवी होतेस
कढ उतू जाणाऱ्या दूधावर स्नेहमयी साय धरतेस

पदरानें घाम टिपतांना नजरेला नजर भिडते
माझ्या केसावरून तुझ्या पांचहि बोटांचें अमृत झरते

‘ किती वाळलांत तुम्हीं ’ पुन्हां व्याकूल नजर मलाच शोधते
एवढ्या एकाच वाक्याने माझ्या हृदयाचें पोलाद होते

भूऱ्या जावळाआड आपुला सोनुला चंद्र स्वप्नधुंद असतो
एकदां त्याचेवरून; पुन्हां माझ्यावरून तुझा रेशमी हात फिरतो

जेव्हां तूंच पाणावतेस तेव्हां छातीवरून ढग सरकतो
माझ्या देहाची ढाल होते माझा हात तलवार होतो

बाहेर फटफटते; ओले किरण खोलींत फडफडतात
रथचक्रासारखे पुन्हां पाय कारखान्याकडे वळतात....

युगस्वामी

पराधी १५ संवत् १९७५, ठाणे. स्थळमत

अंक ३७७९८ वि: वनाध्य

समांक १६५० नों: दि: ६२/७२

हललें जर नाहीं वाऱ्यानें तृणपान
पळणारे त्याचे खूर आणीन कापून
उडलें न आभाळीं जर मेघांचे बगळे
शिवून टाकीन विराट सागर बुधले
नवकोटी दीप जर नाहीं पेटले वर
ओजळींत भरोनी उतरेन भूमिवर
जर नाहीं जुंपिला रथ सूर्याने अपुला
तर बांधून आणीन त्याला या नगरीला
वर दाहीं दिशांच्या खांबावरचा इमला
अन् सारी धरती माझा जमीन जुमला
मज करावयाचें नाहीं कुणासहि दास
घजूं नये कराया मज भुरटा आदेश
मी वळणें घेईन तसेंच त्यांनीं वळावें
मी बैठक ठोकीन तिथेंच त्यांनीं बसावें
भविष्याचें पांखरुं माझ्या खांद्यावरतीं
अन् श्रमणाऱ्यांचा सूर्य आहे सांगाती
तुम्हीं अशाश्वतेची उकरून काढा मठीं
मी शाश्वताचिहि रोवीन त्यावर गुढी
श्वासाश्वासातून सुखाची मी पेरीन हमी
घडल्या जाणाऱ्या युगांचा मीच खरा स्वामी

क्षण माघारी गेले

मलाहि वाटतें तिला हात धरून न्यावें
 निळ्या सागराच्या कुशींत विलगून बसावें
 विसरावें तिनें अन् मीहि भोगलेलें दुःख
 एकमेकां खेटून सारस जोडीने उडावें

झिमझिमत्या मेघधारेंत दोघांनीं भिजावें
 तिच्या विलोरी चेहऱ्यावरील थेंब मी पुसावे
 थोडें तिनें रुसावें आणि मीहि समजवावें
 क्षणांत ढगाळलेलें आकाश लख्ख व्हावें

रात्र संपूच नये अधिकच देखणी व्हावी
 झाडें असूनहि नसल्यागत मला भासावीं
 तिची रेशीम कुरळवटा गालीं झुळझुळावी
 माझ्या बाहूंत पडून स्वप्नें तिनें पाहावीं

मऊ कुंतलांत फिरणारीं बोटें झिणझिणावीं
 तिच्या श्वासांचीं पांखरें गालांवर फडफडावीं
 असें कैकदां वाटूनहि क्षण माघारी गेले
 वाटेंतच निरोप घेऊन 'लोकल' धरावी

भक्तकर्म १७ ३६७१ वि: ... श्री २५
१९९० नों वि: ६१२१६२

भाज मला उसंत नाही

जीवनाच्या कावडींतुन
दुःखगंगेचा भार वाही
आज मला उसंत नाही

चार उष्टेचे दीनार
कलाबुती नक्षी मीनार
याच विटक्या शय्येवर
माझे मरण मीच पाही

फूल होऊन सजलों
चांदणें लेवून नटलों
भीर्रर् गगनीं उडालों
आढळले पाश पायीं

जीवनाचे पिळून पिळे
जीव्हेवर ठोकून खिळे
हृदयावर डाग निळे
साहिले परी मुक्ति नाहीं

प्रकाशाचे छाटून हात
अंधार खाई दूधभात
रात्रीस म्हणावी प्रभात
उलटा येथें न्याय भाई

टपटपलों मेघांतून
सळसळलों लाटांतून
घळघळलों अश्रूंतून

रिक्तच शामल धरा ही
वादळाची करीन वात
बिजलीचा धरीन हात
तटतटां तोडीन तांत
गांठीस तेवढी पुण्याई

तेथेंच गा मुक्ति

असूं दे जीवन । गेलें कोळपून ।
 त्यांत मी ओतीन । संजीवनी ॥
 पहांटेचा तारा । नाहीं आला घरा ।
 तरीहि मी घरा । जगवीन ॥
 सागराचा पेला । नाहीं मुखीं गेला ।
 बाष्प आभाळाला । देववीन ॥
 ऋतुराज सहा । नाहीं आले गेहा ।
 तरी मी या देहा । फुलवीन ॥
 आवर्ताचें धुकें । धूर क्षुब्ध ओकें ।
 चुकलेलीं टोकें । मेळवीन ॥
 सारें हलाहल । उग्र कोलाहल
 घोर दावानल । आचमीन ॥
 अश्रूंच्या थेंवांत । पेटवीन वात ।
 उजळीन पथ । जीवनाचा ॥
 माझी खरी शक्ति । आहे जनभक्ति ।
 तेथेच गा मुक्ति । चिरंतन ॥

बालचंद्र

गोंदुनिया आभाळाच्या
 मुखावर लाल तीळ
 कांकणांचा गोल चुडा
 हातीं भरी घननीळ

नीलाक्षीच्या अंगठींत
 आंदण कां केला खडा
 रांजणांत पांचूमोतीं
 टाकुनिया भरी घडा

जर्दनीळा गोलकंठ
 गळां नक्षत्रांचा हार
 मोतीयांच्या गुंफणींत
 कंठा शोभे मनोहर

आकाशाच्या तलावांत
 दिसे घरतीचें विंब
 अधांतरीं कमळाचा
 कळा झुले ओलाचिंब

चांदण्यांच्या वेलीवर
 झुलतें कां सोनफूल
 मेघपानां आडुनियां
 हंसतचि दावी भूल

दर्दभज्या कहाणीचा
 शेवट गा आहे गोड
 दुरावल्या आभाळाला
 बालचंद्राचीच ओढ

क्षणांत जिंकीन

माझ्या मायदेशीं
 यावेच सर्वांनीं
 फुगड्या घालाव्या
 फुलां तारकांनीं
 मेघानेहि यावे
 डुलत झुलत
 विजेनेहि यावे
 लवत फुलत
 नटली नगरी
 रंगानें गडद
 पिवळ्या शेतांची
 लावून हळद
 नीळ्या मोर पानीं
 चांदण्यांचा चारा
 सद्याद्रिचा मोर
 उभारी पिसारा
 हिरव्या पक्षांनीं
 फुलवा ही बाग
 भूपाळींत ओवा
 मालकंस राग

अगा सूर्यदेवा
स्पर्श करा येथें

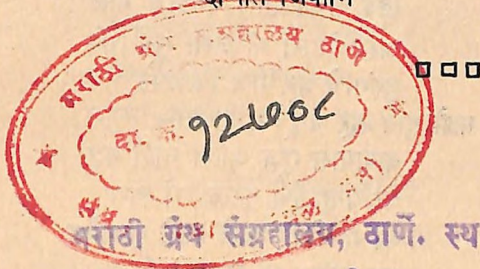
ऐशा भूमिपुढें
नमवावे माथें

ज्ञानीयांची कुणि
काढा बरें तीट

मराठीचा थाटा
संसार हो नीट

अमृतातें पुन्हां
पैजा मी लावीन

थोर भल्या भल्यां
क्षणांत जिंकीन

मराठी ग्रंथ संग्रहालय, ठाणे. स्थलभूत.

अनुक्रम वि:

क्रमांक नोंद दि:

पुन्हां भेटूं सखे—

पुन्हां भेटूं सखे केतकी वनांत
 वाहातें जीवन अश्रूंच्या पुरांत
 दास्याचा खंजीर सलतो उरांत
 अंधारून येतें अधिक आभाळ
 कसाबसा दीप जळतो घरांत
 आणायानिघालों मंगल प्रभात
 इथें लाख जन जमती रणांत
 उभा स्थीर राही सूर्य गगनांत
 अग्नी पेटविला स्वातंत्र्य ज्योतिनें
 कशी ठेवूं सांग तलवार म्यानांत
 कडाडे ग वीज वरती घनांत
 माझ्या पाठीमागें कारखाने आले
 खडे सज्ज झाले गवताचे भाले
 असा पेटलो मी जसा सूर्य तापे
 तुरुंगाचे क्रूर गज वितळले
 माझे हात शूर बंधूंच्या हातांत—
 कथायास गूज आला नाही वारा
 वर पाहातांच तुटला कां तारा
 कां ग डोळां आले काळे कृष्णमेघ
 पापण्यांचा कां ग बावरे किनारा
 कांहीं किंतु नको आणूं तूं मनांत—
 हार इथें नाही जीत जय बोले
 माघारचा शब्द धूळ खात लोळे
 मातीचें जेव्हां मी घेतलें चुंबन
 वीजेत्यांचें बळ अंगीं संचरलें
 धूळीचा ग दीप पेटे दिमाखांत—

प्रतुलम २३ ३७७१८ वि: १०/१२
कमाक १९५० नों: वि: २१/१५

तुमुम्बास सलाम

माझ्या देशाची गंधवती हवा
माझ्या देशाचे जागणारे तारे
करीत राहतील रात्रभर
तुझ्या प्रिय कांगोवर पहारे

पहाटेस निघणारें जहाज
अर्घ्य अर्पिल पहिलें तुला
झुक् झुक् चालणारें इंजीन
शिट्यांची सनई ऐकविल तुला

माझ्या गगनींचा धवलचंद्र
तुझ्या सोनुल्यांचा होईल मामा
धरून पांचूसम लालवोटें
माझ्या मराठीचा नाचेल नामा

हें शूर कांगोंतील महाकवे
तुला सहस्र हातांचे प्रणाम
खोदतात मृत्यूसाठीं कव्र
त्या अशिया-आफ्रिकेला सलाम

अपराधी

जगाच्याच कां ? स्वतःच्याहि नजरेंतून उतरलों आहे
 आपलें मूल्य किती याचाहि अंदाज जमूं लागलेला आहे
 ऋतुवारेच कां ? तिच्याहि नजरेंतून उतरलों आहे

दिसोंदिस मला माझीच करूणा येऊं लागलेली आहे
 ताऱ्यांच्या छायेखालीं मित्रांच्या मैफलींत रंगलेलों आहे
 कधींकाळीं तिच्याहि नजरेंत स्वर्गसुख झालेलों आहे
 आज शरमतें आकाश मातीहि तिरस्कार धरून आहे
 गुन्हा काय झाला कोणास ठाऊक; गुन्हेगार झालेलों आहे

तेवढ्या दर्शनानें

हात उंचावून माझीं फुलें स्वागतास जातील
 त्या क्षणीं मी असेन कीं नसेन कोणास ठाऊक
 जेव्हां तारे आत म्हणून माझ्या घरीं येतील
 उभा दारीं असेन नसेन कोणास ठाऊक

येणाऱ्या नवरचनेस माझाहि सलाम सांगा
 ह्याच भिव्य क्षणासाठीं उभी हयात जाळली
 कांहीं जण लोहघण हातीं धरून उठलों
 बंडाव्याची कोटीं बीजे याच भूमींत पेरलीं

ऋतूनों, वाऱ्यानों, फुलांनों, नाजूक पऱ्यांनों
 जेव्हां ह्या देशांत याल कदाचित् मी नसेन
 आतांच तुमच्या हालचाली शब्दांत येतात
 तेवढ्या दर्शनानेंच मी पुलकीत पावेन

०००

पराठी ग्रंथ संग्रहालय, ठाणे. स्वतः.

क्रमांक ३७७९ वि: ...

१९५० को: दि: २१/१५

तुझ्या चक्षूंची म्या—

तुझ्या चक्षूंची म्या । बाहूलीच व्हावें
डुंवूंनी नहावें । तळ्यांमाजी ॥

तुझ्या डोळीयांनीं । पाहावें खगोल ।
आकळावे बोल । आभाळाचे ॥

तुझ्या लोचनांत । यौवनांचे बाग ।
राग अनुराग । सारें कांहीं ॥

तुझ्या चक्षूंमार्जीं । मातेचा ओलावा ।
शीतल गिलावा । पोळलेल्यां....॥

तुझ्या डोळीयांत । नाहीं वंशभेद ।
परी अंधा खेद । वाटतसे ॥

तुझ्या लोचनांची । पापणी कां गळे ।
सूर्यास कां खळें । चक्राकार ॥

तुझ्या डोळीयांचे । उदास कां घट ।
उधळीला पट । शोधू पाहे ॥

लावून गा डोळे । किती ताटलास ।
काळ्या कातळास । झीट न ये ॥

प्रतिलिपि ३५७१८ वि: कोलम
क्रमांक १८५० नों दि: ६/२/६५

थरकुं नको

आवडीने रांधलेला भात
खावयास मी नसेन घरांत
उद्यांचे नवे रचाया बेत
मी हजर असेन सभेंत

उपाशींच वाट पाहूं नको-

ताऱ्यांनीं भिजे उत्तर रात्र
शहारे तुझे तरुण गात्र
याच क्षणीं मी गर्दित्मात्र
रंगवित असतो भूर्जपत्र

सरते प्रहर मोजं नको-

कधीतरी राक्षस येतील
आपुलें दार टोठावतील
घराची झडतीहि घेतील
कदाचित् तुलाहि नेतील

क्षणभरहि थरकुं नको-

□□□

इषारा

येत आहोंत आम्ही त्यांना इषारा करा

घोषणांचे फलक हातीं धरावे नीट

आणि आपापसांत थोडे वाटावे मीठ

करा तेजासम नजर रोखून धीट

मुक्ततेचा ध्वज आज भिडवावा अंबरा-

गर्जना अशी करा मेघ मुक्ते होतील

मशालींत आग थोडी वीजहि ओतील

मुक्तिध्वज सूर्यहि खांद्यावर घेईल

हलेल त्रिखंडहि असा पुकारा करा-

कारखान्यांचे भोंगे येती झुंजाया तोफा

झापा टाकित निघतो धरतीचा वाफा

खड्गें होवून उठतील लेखणीच्या नीफा

अक्षौहिणी सेनांचा अंगार ये संगरा-

नांगरून ठेविलीं बादशाही जहाजे

कफन अंगीं घालून सज्ज दर्याचे राजे

निळ्या पाण्यांत आज नवे उत्थान गाजे

घेरिला शूरानीं पूर्वपश्चिम किनारा-

रॉकेटांना उंच झोकणारे हेच बाहू

पृथ्वी हातावर तोलणारे हेच बाहू

आकाशीचे तारे खुडणारे हेच बाहू

झुगारून उठले श्रृंखलांचा पहारा

शब्दांचे ईश्वर

कवितेऐवजी रदी विकली असती तर बरें झालें असतें
निदान देणेकऱ्यांचे तगादे तरी चुकवितां आले असते
असें झालें नाहीं आम्ही शब्दांतच इतकें नादावलों; बहकलों
असें झालें नसतें तर कदाचित् इमलेहि बांधले असते

लोकसेवकाच्या भूमिकेत सारें जीवन अदा केलें असतें
अडलेल्या हरेक याचकानें झुकून सलाम केले असते
'फियाट'च्या मऊ गादींत बसून वाऱ्यालाहि गुलाम केले असते
जमलेंच असतें तर गावांत चार कारखानेहि बांधले असते

चषकांतील घोट गिळीतच गालावरचे चंद्र न्याहाळीले असते
रोमियोची मजनूची याद काढून (हाय) आयुष्य घालविलें असतें
दरेक सभासंमेलनाचें अध्यक्षस्थान आम्हींच भूषविलें असतें
दारिद्र्यांत दिवंगत झालेल्या कवीचें स्मारकहि बांधविलें असतें

आम्ही नसतो तर हे सूर्यचंद्र तारे बिच्चारे फिक्रे फिक्रे असते
बापहो ! तुमच्या व्यथांना शब्दांत अमर कोणी केलें असतें
जन्ममरणाच्या प्रवासांत आम्हांशिवाय सोबतीस कोण असतें
चला बरें झालें; आम्हांलाच कवितेंत खराब व्हायचें होतें.

येतां का सांगाती

कुणा वाटे ग्वंत । कुणा येई वीट ।
 पोट दीड वीत । कुणा सुटे ॥
 दारिद्र्याचें उन्ह । जैसा चैत्रमास ।
 झालों आम्ही दास । अगतीक ॥
 कर्पूरासम मी । जाळतों आयुष्य ।
 निर्मीतों भविष्य । दुज्यासाठीं ॥
 पाहातों गा नित्य । सत्याचें मरण ।
 असत्य चरण । पूजतांना ॥
 लटकाच भाव । तोंडावर सारा ।
 अंतरीं निखारा । वेदनेचा ॥
 पुनवेचा चंद्र । आहे हृदयांत ।
 परी या दास्यांत । अमावास्या ॥
 उभा जगहाटीं । स्वतःला विक्रीत ।
 स्वप्नांना फुंकीत । दमडीस ॥
 ऐसा गदारोळ । माजतो बा येथें ।
 किती खावे गोते । भोंवण्यांत ॥
 चाललों पुढेंच । येतां का सांगाती ।
 तेजाची दिवटी । धरोनिया ॥

परायण ... 366 ३१ ... दि: ... २०/०८/०८
क्रमांक ... १९५० ... नों दि: ... २/२

माफ करा

जगणें कठीण झालें आहे तरी जगायचें आहे
साहण्यासारखें अजून पुष्कळ साहायचें आहे
घडीभर अंधार राहिल नंतर पहांटच आहे

मग आजच सारीं आयुधें टाकून येऊंच का ?
माफ करा एवढें काम मला सांगूच नका !

आपलें म्हणून काहीं राहिलें नाही माहीत आहे
दिवस येतो सुनाच जातो हें सारें माहीत आहे
कधीं वाट मिळते कधीं मुक्ती होते माहीत आहे

चांचपीत, ठेंचाळत चालणें सोडून द्यावेंच कां ?
माफ करा एवढें काम मला सांगूच नका !

ताऱ्यांच्याहि पुढची दुनिया माझ्या नजरेंत आहे
एक फूल एक हृदय एक ग्रंथ नजरेंत आहे
नजर रोखून बसलों तो क्षणहि समीप आहे

काळोखाचे कैदी तुम्ही उगा धाक दावूंच नका !
माफ करा एवढें काम मला सांगूच नका !

२२ फेब्रुवारी

अशा नरकतुल्य जिंदगींत मीहि वेचैन होतो तेव्हां याद येते
डेकवर गस्त घालणाऱ्या तुमच्या पावलांमार्गे माझी वेदना पृथ्वी होते

सवाल एक होता तुमचा अमुचा रोटी हवी जिंदगी हवी
अजुनहि सवाल तोच आहे तुमचा अमुचा रोटी हवी जिंदगी हवी

तेव्हां खळाळलें होतें पाणी तडाड उडाल्या श्रृंखला अस्मानांत
कडाड मोडली होतीं आम्ही रणगाड्यांचीं हाडे मुंबापुरीं नगरांत

घेतलें होतें नगर मुठींत आकाशहि आलें होतें खुर्षींत
सातहि घोड्यांचे लगाम सैल करून सूर्य पळत होता पश्चिमेंत

बंडवाले तुम्ही, तळपलां; बंद झालांत अंधार कोठडींत
अजून जीवंत आहे मी तुमचा कवी राहीन कथा ऐकवीत

क्षसे होतां तुम्ही कसे लढलें शहर कसा घातला पोलादी घण
कसे पळाले फिरंगी लढलांत रणरंगीं रक्तांत गेलां रंगून

असाहि दिवस येईल तेव्हां मी तुमच्या हाताचा मुका घेईन
ज्या हातानें डागली तोफ त्या पवित्र हातांचें आशीष घेईन

पहारा

तुझ्या पापण्यांचा पहारा माझ्या शब्दांवर असतो
 म्हणून माझ्या पद्यपंक्तींत व्यभिचाराचा अंश नसतो
 सदैव माझ्या कवितेंत सत्याचा सहवास असतो.

मिळविलेलें सारें सांठवितेस जपतेस फोडासारखें मला
 जसें झाड जपतें फुलास आकाश जपतें सूर्याला
 सुखादुःखांतहि तुझ्या स्नेहाचा धूपदीप जळत असतो.

शिल्पकारासारखें टोकरूं लागतें पेन इच्छांचें घरटें
 त्यावर तुझ्यामाझ्या आकाक्षांचें गुंडाळीत असतों तरटें
 हिरव्या फांदीसारखा झुकलेला तुझ्या गालांचा गारवा असतो.

घरट्यांत उतरूं लागतें चांदणें मीच मयूर होतो
 मोरपंख पसरून ताऱ्यांच्या रोखानें उड्डाण करतो
 हर्षानें खिदळतेस आणि जीव डोळ्यांत झुरत असतो.

कधीं शब्दांच्या पलटणी खांद्यावर रायफली घेतात
 कधीं डुलणारीं शेतें कधीं बंडवाले कामगार होतात
 शब्द झुंजतात गरुडासम तुझ्या मुठींत मेघझरा असतो.

अमुची दुनिया

लुत अंगावर सडलेली
तुमची दुनियाच निराळी

अमुची दुनियाच निराळी

आफ्रिकन अथवा इस्लाम
हिंदेशिया बर्मा सयाम
बंड करती जे जे अनाम
त्यांना हिमालयाचा सलाम
आम्ही पेरीत नसतो बुद्ध
आम्ही निर्मात असतो बुद्ध
आम्ही गाळीत असतो घाम
कमवितो तयावर दाम

युगधारेत चिंब न्हालेली
अमुची दुनियाच निराळी

कर्धीं शहराच्या रस्त्यावर
झेंड्यांचे झुलवित सागर
आम्ही काढितो भव्य जुलूस
सौख्याचे सजविण्या उरुस
बगलेंत धुरांडें दाबून
राजमुद्रा त्यावर ठोकून
रणपंडित लढतो आम्ही
बलवानच ठरतो आम्ही

अशी गाजते रोज धुमाळी
अमुची दुनियाच निराळी

आम्हां अस्मान ठेंगणें सारें
अमुचे मित्र हे तारे वारे
घण घेऊन सूर्य ये कामा
ढग प्रणाम करती आम्हां
साच्यांतून शेत मळयांतून
या देशाच्या दरीखोऱ्यांतून
गंगेच्या नील लहरींतून
धरतीच्या तरू पर्णांतून

आम्ही उभेच सांजसकाळीं
अमुची दुनियाच निराळी

□ □ □

मराठी ग्रंथ संग्रहालय, ठाणे. स्थळगत
अनुक्रम ३७७९.८ वि:
क्रमांक १८५० नोंद दि: ६/१/९५

कणिका

माझी जखम जेव्हां घेतें आभाळाचे रूप
त्याच व्यथेनें कां जळती सूर्य-चंद्राचे दीप

× × ×

तुम्ही झालांत युगग्रंथांतील एक पान
शिकविल्या अर्थाचे ध्वज धरून निघालों
कांहीं उरलेंच नाहीं गमाविण्या जवळ
आतां मातीसह आकाश घेऊन निघालो

× × ×

माझीहि अन्त्ययात्रा राजपथावरून सरकेल
कुणितरी अजान देईल कुणातरी हुंदका फुटेल

× × ×

हे कारखाने गिरण्या आमुच्या दुनियेचे अलंकार
लक्ष तारे माळून मोरपिसें खोवून सौंदर्य इथून येणार
द्या झोतभट्ट्या गोद्या लोहरूळ हे गजबजलेले रस्ते
हा फौजफाटा निघणार शस्त्रें घासून दारीद्याच्या सहाणेवर

हे रिक्त हातांनो !

हे रिक्त हातांनो !

माझ्या देवतांनो !!

तुम्ही बोटांच्या परीसानें
श्रृंगारिली अनंत भूवनें
तीक्ष्ण नखांच्या पिंजणीनें
पिंजलीं कापसांचीं बनें
दळीत गेलें युगचक्र
नाहीं केली भुकुटी वक्र
मुग्ध राहिलांत रावत
साखळ दंडांत पिचत.

हे थोर किमयागारांनो !

गिरणीच्या चिमणीवर
थांबतो सूर्य क्षणभर
पाहतो कौशल्य बोटांचें
भिरभिरत्या पांखरांचें
घामांत निथळतो राम
कामांत दंग असे घाम
नाहीं चिंधीही अंगावर
मुके रावतां सांच्यावर

यंत्रावर जळणारांनो !

आकाश मापणारी मान
 साहेबापुढें होई सान
 कुरकुरें पेनचें संगित
 यांतच दडतें इंगित
 खर्व-निखर्वाचे आंकडे
 गणित बुजतें बापुडें
 शिणतो मेंदू ये चक्रर
 नप्याचें सरें ना लष्कर

मुकें दुःख गिळणारांनो !

शेतावर माचा रचून
 करीतो मोत्यांची राखण
 खसखसा कापतो विळा
 आशेनें करितसे गोळा
 मळणीच्या खळ्याभोंतीं
 चुरडतीं पिवळीं पातीं
 तरी नाहीं पोटांत अन्न
 कंदमुळ्यांत गुजराण

नांगराच्या तप्त फाळांनो !

युगाचे तुडवित पथ
 गडगडत गेला रथ
 हाकांनीं उठविले वेद
 शुद्र झाला यथेंच स्वेद
 तेंच केलें त्यांनीं संचित

तुम्हांसुठेविलें वंचित
 न्याय मिलेल कां येथे
 आशेनें राहिला पाहत

हे माझ्या युगपुरुषांनों !

याचनेसाठीं झुकलेले
 ममतेसहि मुकलेले
 पराक्रमानें रंगलेले
 बंदीगृहांत गंजलेले
 जीवनास कवळणारे
 मृत्यूसहि आवळणारे
 झन्यांसम स्रवणारे
 यमुनेसम वाहाणारे

जीवनाच्या शिल्पकारांनों !

हातांच्या सहस्रसूर्यांनों
 प्रकाशाच्या तेजोगोलांनों
 यंत्राच्या टणक दात्यांनों
 मातीच्या हिरव्या पात्यांनों
 मुठींचे ध्वज उडवावे
 वाऱ्यावर हंस सोडावे
 करावा यात्रेस प्रारंभ
 नव्या सृजनास आरंभ

नवें युग रचणारांनों !

हे रिक्त हातांनों !!

येतेस दमून--

खुराड्यांतील जग माझे
 ऊठते ग कलकलून
 तूं येतेस जेव्हां दमून

खिडकींत येऊन बसे
 आकाशाचे पाखरूं छान
 तूं येतेस जेव्हां दमून

गोबऱ्या गोबऱ्या गालाचा
 ससा नेमका उठे हंसुन
 तूं येतेस जेव्हां दमून

तूं येतेस जेव्हां दमून
 येती श्वासच परतून
 घरांत शितळसें ऊन

तोंवर तुला मला

याच वस्तींतून आपला सूर्य येईल
 तोंवर मला गातच राहिलें पाहिजे
 नगर वेशींत अडखळतील ऋतु
 तोंवर प्रिये जागत राहिलें पाहिजे

तुझे कुंतलहि आतांच विंचरून ठेव
 अंबाड्याच्या पेडांत फुलें मी खोवीन
 माझ्या डोळ्यांच्या ऐन्यांत पाहून घे रूप
 तुझ्या कानांच्या पाळींत तारे मी खोवीन

कालच्या सभेंत गाईलेलें मी गीत
 ज्यांत तुझ्या माझ्या आशांचे खजीने होते
 त्या ओळीहि ओठांवर घोळवून ठेव
 ज्यांत तुझ्या माझ्या सुखाचे छबीने होते

आणखीं एक काम करावें तूं लगेच
 फाटक्या कोटासहि टांके घालून ठेव
 फुलें हुंगीतच जाऊं दोघेंहि गर्दीतून
 तुझी रेशमासम बोटें दंडात ठेव

याच वस्तींतून आपलें सुख येईल
 तोंवर तुला मला जागलेंच पाहिजे
 दारावर येतील सोनेरी मनोरथ
 तोंवर प्रिये वाट पाहिलीच पाहिजे

ऐसैं दिसैं चित्र

उद्यांच्या युगाची । दिसे नवसृष्टी ।
आनंदाची वृष्टी । चोहींकडे ॥

नसे तेथें खंत । नसे जात पंथ ।
अवघा सुपंथ । जीवनाचा ॥

स्वेदाच्या थेंबांत । न्हाते गा धरणी ।
अर्घ्य गे तरणी । प्राशुनिया ॥

यंत्राच्या हातानें । उभारीं गोपुरें ।
अज्ञात शिखरें । धुंडाळया ॥

चवऱ्या ढाळीत । वात वाहे तेथें ।
ताड माड माथे । घुसळिती ॥

इंद्रधनू फित । मानवी दंडास ।
सातहि खंडास । सात रंग ॥

नक्षत्रांचीं फुलें । घाल्नि गळ्यांत
मळणी खळ्यांत । करी ब्रह्म ॥

कुंकवाचा चंद्र । डोईवर घडे ।
चाले नार पुढें । हंसगति ॥

चंद्राचा सिंगल । पडतो गा जेव्हां ।
राव्यांचा गा थवा । पर खोली ॥

श्रम आणि सत्य । सौंदर्याची गाथा ।
 सारं झूट मिथ्या । याच लोकीं ॥

घटा ज्यांचे हातीं । त्यांचें असे राज्य ।
 अन्य दुजे त्याज्य । बलवंत ॥

सज्ज असे तेथें । श्रम इंद्रचाप ।
 हरण्यास ताप । ब्रह्मांडीचा ॥

ऐसें दिसें चित्र । मज 'नारायणा' ।
 किती सांगूं खूणा । चिरंजीवी ॥

□ □ □

दोन दिवस

दोन दिवस वाट पाहाण्यांत गेले; दोन दुःखांत गेले
 हिशोब करतो आहे किती राहिलेत डोईवर उन्हाळे
 शेंकडोंवेळां चंद्र आला तारे फुलले रात्र धुंद झाली
 भाकरीचा चंद्र शोधण्यांतच जींदगी बरबाद झाली
 हे हात माझे सर्वस्व; दारिद्र्याकडे गहाणच राहिले
 कधीं माना उंचावलेले कधीं कलम झालेले पाहिले
 हरघडी अश्रू वाळविले नाहीत; पण असेहि क्षण आले
 तेव्हां अश्रूच मित्र होऊन साहाय्यास धांवून आले
 दुनियेचा विचार हरघडी केला अगा जगमय झालों
 दुःख पेलावें कसें; पुन्हां जगावें कसें; याच शाळेंत शिकलों
 झोतभट्टींत शेकावें पोलाद तसें आयुष्य छान शेकलें
 दोन दिवस वाट पाहाण्यांत गेले; दोन दुःखांत गेले.

पाहुणे

शद्ध पाहुणे होऊन आले होते त्यांना आज पोंचवून आलों
 कां कोण जाणें उदास वाटतें; स्वतःलाच हरवून आलों
 वळतांना उरांत आलें; यांच्यासोबत अस्सेच घर सोडावें
 मन ढोर झालें होतें; घराजवळ येऊन भानावर आलो

अशी ताटातुटी होणारच, भयकंपित होऊन कसें चालेल ?
 अध्यावर चालून आलोंत; अध्यावर वळून कसें चालेल ?
 कालच कुणिसें डोकावून गेलें त्यांना टाकून कसें चालेल ?
 कढ दावीत पुन्हां निरोप देईन त्याशिवाय कसें चालेल ?

□ □ □

पराठी ग्रंथ संग्रहालय, ठाणे. स्थलप्रत.
 अनुक्रम... ३५५१८..... वि: ... काव्य
 क्रमांक ... १६५०..... नों: दि: २२/६/५५

डोंगरी शेत

डोंगरी शेत माझं ग मी वेनू किती
आलं वरीस राबून मी मरावं किती

कवळाचे भारे बाई ग घेऊन चढावं किती
आडाचं पाणी बाई ग पाणी वडावं किती
घरांत तान्हा माझा ग तान्हा रडल किती
तान्ह्याचं रडं ऐकून पान्हा येईल किती

आलं आलं वरीस जमीन नांगरून
ऊभं पीक नाचे सोन्यानं फुलून
पर एक मेला सावकार ठोला
हिसकून घेतो बाई सोन्याचा गोळा
असं उपाशी राहून ग आम्ही मरावं किती

म्हागाईन बाई घातला हैदोस
गळा आवळी बाई सावकारी फांस
कुनाचे देऊं आन कुनाचं ठेवूं
असीच वर्सावर वर्स जातील किती

या संसारा बाई सांजी येईना
रक्त गाळून अंगा धडूत मिळंना
कष्टाचं फळ बाई पदरांत पडंना
टीचभर पोढाला, हातभर देहाला जपावं किती

अक्षय ज्हाया कुंकू कपाळा
संसार वेलीच्या फुलवाया फुला
रूप नवं आणूं माय धरतीला
तोडूं जुळूमाचे काच, हे रावणी फास
एकीचं निशाण हातीं

माझी माय आली

माझी माय आली माझीया घराला
 दवडवा हो द्वाही आज दाहीं दिशा
 महाराष्ट्र देशीं उगवते उषा
 स्वप्न शहीदांचें आलें उदयाला—

फुंका शिंगकर्णे जयध्वज उभारा
 सारा मायदेश फुलांनीं श्रृंगारा
 अमृताची वाणी येई राऊळाला

सह्यगिरी संगे निघे रत्नाकर
 कोटीकोटी दीप पेटवी अंबर
 सूर्यचंद्र बिंब शोभे पालखीला

ज्ञानीयांच्या देवा उघडा हो ताटी
 नाथा तुकयानें बांधाव्यात गांठी
 धावे इंद्रायणी पाय धुवायला

आज समर्थांच्या शब्दां मोल आलें
 थोर शिवबाचे नेत्र ओले झाले
 लवे कोटी माथा मुजरा करण्याला

कविराच्या संगे मराठी अभंग
 रंगुनिया नामा वाजवी मृदंग
 सारे भारत हो लागे डुलायला

राजदंड धाया पुन्हां माय हातीं
 नवसंस्कृतीच्या पेटवाया ज्योति
 समतेचीं बीजे निघा पेरायाला—

रवि चालला घरा

सोन्याचा ओलांडून उंबरा
चालला रवि आपुल्या घरा

ढग डुलत झुलत चालले
पक्षीगण परतुं लागले
भव्य पूर्वेच्या नगरांत
नऊलाख दीप झीळमीळे
चंद्रहि आणि दूधधारा

नदीतटीं बुडवून घागर
बिगी परते गवळ्याची नार
डोंगरावर गुराख्याचा पोर
हांकवीत वळवी खीळार
खांद्यावर टाकून नांगरा

तारकांची माळुनिया वेणी
भालीं चंद्रतिलक रेखुनी
गंध केवड्याचा उधळून
दारीं उभी पृथ्वी हिरकणी
रंग येतो सृष्टी दरबारा

वाटेकडे लावुनिया डोळे
उभी असतील हंसरीं फुलें
कांकणांच्या गोड धुंदींत
भाकरीचा वास दरवळे

बोलावी पायवाट घरा

गाडी आणा बुरख्याची

गाडी आणा बुरख्याची, बुरख्याची दोन चाकी
 मखमलीचे पडदे ठेवा
 रंग आभाळाचा द्यावा
 टिकल्या चांदण्यांच्या लावा
 चंद्रकोर तुरा खोवा

पश्चिमेच्या ढगांतील हो, ढगांतील जडवा सोनटिकी

फुलानें भरे जैसी धरा
 गाडी सजवा ऐसी चतुरा
 दो बाजूंचा मोर पिसारा
 फुलवील चंदेरी वारा

झाडाच्या हो झुल्यावानी, गाडी अंग झोकी

धांवे शामकर्ण जोडी
 वळणं धेऊन नागमोडी
 मागे रथावानी गाडी
 आंत आमची हंसजोडी

संगे धावुनिया वारा हो, वारा मान टाकी

सराई

पाजळून वीळा कापूं धान
सराई आली रे

नटलं शिवार अवंदा हळदीवानी जार
रुपवती धरणीनं केला शीणगार
मोत्यानं भरून जाईल माझं घरदार
किती व्हेईल छान—

कणसांचा भारा आणून खळ्यावर टाकूं
पेंडी उचळून गड्या नको रे थकूं
ओवाळील माझी धनीण लावून कुंकू
पुजुनिया नवं धान—

टिपूर चांदण्यारातीं मळणी घाळूं छान
कोंडा सारा राधाराणी उडविल सुपानं
एकेक मोतीदाणा हंसेल दुधानं
अमृताचें रसपान—

कसतो आम्हीं जमीन आम्ही हिचे राजे
साक्ष देतील इथलीं दंडलेलीं बीजे
कोण कुठून आलांत तुम्हीं बडे राजे
चालते व्हा गुमान

बांधावर लावून निशाण
खसखसा कापूं या धान

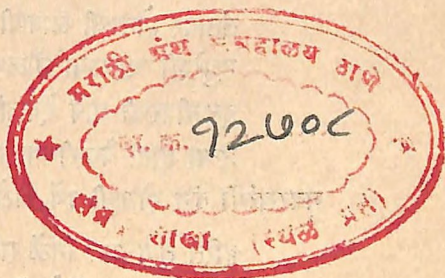
राधा घेईल जंच तान
 भरून जाईल सारं रान

चला मातीची राखाया शान
 सराई आली रे

□□□

मराठी ग्रंथ संग्रहालय, ठाणे. स्थळप्रत
 अतुक्रम..... वि:

क्रमांक..... नोंद दि:

धरती महाराष्ट्राची

धरती महाराष्ट्राची आणिक अंबर महाराष्ट्राचें
निळाईच्या दर्पणांत झळकें विंब रविचंद्राचें

सजलशाम ही उभी द्वारका
गगनींच्या लेऊन तारका
शिखरीं तळपे शिवपताका
पायीं आरती करतो चोखा
छत्रचामरें ढाळून वारा गुंजन करुनी नाचे
इथें वाजवी मेघ चौघडे
तालावर दौडतात घोडे
तलवारीच्या पात्यांमधुनी
पराक्रमाची वीज कडाडे
माती घुमते शौर्याभोतीं गात ऋचा अन् वेंचे
तंतावर होनाची लावणी
मथुरेशीं चालल्या गौळणी
हलगीवरची थाप ऐकतां
रित्या होती वैखरीच्या खाणीं
नवरसरंगीं दंग होऊनी इथें विठोवा नाचे
हरित तृण अन निळें सलिल
इंद्रधनूसम सागरीं फेनील
हिरव्या पिवळ्या डोंगरी माथा
खेटून झुलतें आकाश फूल
किरणांचे नित भुंगे चुंबीती ओठ मृदुल कळ्यांचे

वेद ओतीतो ज्ञान घागरीं
 कर्मयोग वाजवी तंबुरी
 सत्य शिव श्रम सौंदर्याचा
 चंद्र झळकतो नील अंबरीं
 घामाचें संगित छेडीतें तारा हृदय वीणेचें

नवी संहिता रचते गिरणी
 फेर धरुनिया डोले धरणी
 श्रमणाच्या भूजेंत गुंफते
 हात आपुले वीजमोरणी
 महारथ दौडतो दिगंती उडवित ध्वज यशाचे

□□□

मेघ वरसे

झीमझीम मेघ वरसे हां जी
 रान पान सारं न्हातें हां जी
 हंडे घेऊन मेघवल्लरी जी
 उतरून येती गौळणी जी

दऱ्या डोंगर माथ्यावरी जी
 झीम्मा खेळती नाचऱ्या सरी जी
 कर्दळी वेली हळुवारी जी
 शीरशीरे कांटा तनुवरी जी

काळीभोर ढगांचीं जांभळं जी
 पाणलोट वळे झुळझुळ जी
 कळकींची धुंद सळसळ जी
 रान भरी पांवा अवखळ जी

शेतांत माझी एक परी जी
 पूर्ण चंद्रबिंब भूवरी जी
 माझा हात रूमणीवरी जी
 पाठीमागें माझी कस्तुरी जी

गिरणीची लावणी

सात वाजतां सकाळीं । भोंगा वाजवी भूपाळी ।
 सुखं पहिली पाळी । मोठ्या डौलात ।
 चाक फिरे गरगरा । सुत निघे भरभरा ।
 नटवाया वसुंधरा । आमच्या घामांतून ॥

लेवून सुत नऊ वारी । नखरा बाबीणीचा भासी ।
 कांडी गोल फेरे मारी । मग सांच्यातून ।
 झडपीनं घाळून वारा । कापसा न देई थारा ।
 जोडून तुटलेल्या तारा । तारा जुळवून ॥

ऐका घामाची कहाणी । फिरवी कळ ब्रम्ह्यावानी ।
 तंतुतंतुला जोडूनी । वस्त्र गुंफून ।
 रंग घेऊन आभाळाचा । हिरव्या सोनाळ शेताचा ।
 सातरंगी इंद्रधनुंत । वस्त्र भिजवून ॥

नाना ऋतुंच्या हो कळा । खुलवी माझा वस्त्रमळा ।
 मरवा मोतीया पिवळा । तुरा खोवून ।
 झोंबती चैत्राच्या झळा । भिजे श्रावणांत शेला ।
 ऊब चोरीतो हिंवाळा । हेरून ऋतुंचा हा चाळा ।
 वीणतो माझा कबीर भोळा । जगा नटवून ॥

मलमल आणिक दोरवा । झोंक साडीचा हिरवा ।
 शालु पैठणी भगवा । झळके पितांबर ।
 शोभे काळी चंद्रकळा । मोरपिसावानी डोळा ।
 जणुं गुलाबाचा कळा । टाकी मुलवून ॥

कौरवांचे दरबारीं । घाला घातला हो नीरी ।
 लाज राखाया श्रीहरी । गेला धांवून ।
 पुरवून धडुत अंगाला । कृष्णरुपें तो पातला ।
 सोडविली द्रौपदीला । लाज राखून ॥

निर्मून धन आम्ही सारं । मालक असून झालों चोर ।
 धन्निकांचा वाढे जोर । पेट दावून ।
 पैका नाहीं इंधनाला । काय शीजवावं बोला ।
 कां शिवावं पोटाला । टाके घाडून ॥

□□□

सुनें आभाळ

तिच्या मायेच्या हातानें
जोजविले आहे त्यांना
तिच्या स्नेहाळ बोटानीं
घास भरविले त्यांना

आज नाहीं ती हयात
फक्त उरे परिमल
माझ्या खोलीच्या आंतील
सुनें सुनें हो आभाळ

□ □ □

चंद्र

मन माझे तुझ्या लेशवर येतें आकाश होवून
 खीळते नजर लावून हृदय जाते मोहरून
 मायेने कवळणारे हात भव्य लेथ चालवितात
 विसरून जातोस तूं तेही भान विसरतात
 तुझी रेखीव हालचाल तुझे एकाग्र जागृत मन
 छानसें; भट्टीचे तांबूस उतरतें गालावर उन
 कशी तटतटते शीर डोळ्यांत सूर्य लपतात
 शहारतें पाहून गतीस हात जपण्या धांवतात
 चार सोबत्यांत शोभतोस जणूं पौर्णिमेचा चंद्र
 परतते पुन्हां खात्यांत लपवून उरांत चंद्र

भारतीय जवानाचें पत्र

आपलें लाल कौलांचें दोन खणी इवले सुंदर घर
 तांबड्या मातीच्या भिंती; त्यावर तूंच चितारलेले मोर
 घरासमोरचा जुना पिंपळ घेऊन चांदण्यांचा घडा
 हिमालयाच्या रक्षणासाठीं जसा मी इथें बंदूक घेऊन खडा
 चिमणे हंसपक्षी निजले असतील तुझ्या उबदार कुशींत
 पिंपळावर आला असेल चंद्र; माझी याद सांगित
 हवी होतीस तूंही इथें पट्टे गोळ्यांचे झरझर सारित
 दोघांनीं मिळून आपण शत्रूला केलें असतें गारद

थांब; हुकूम झाला आहे. अग्नीवर्षाव करतो, मग लिहीतो.

निघालों तेव्हां सूर्य येत होता डोंगराआडुन पेंगत
 हिरव्या पर्णराजींत गांव होतें कमळासारखें उमलत
 दंव होतें तकाकत; पांखरें दिगंत व्यापाया निघालीं
 शेतांत हारीनें वाकलेलीं कणसें तरारून चमचमलीं
 बांधून पाठीस भाकर निघालों आईचा आशिर्वाद घेऊन
 दोन्ही भूजांच्या पंखांत उभी होतीस बोंबडपंखी घेऊन
 गांवकरी आले, पाठीवर हात फिरले, छातींत बळ आलें
 जयजयकारानें इंद्रायणीचे माझ्या गंगेचे पुन्हां कांठ भीजले

थांब; हुकूम झाला आहे, पुढें सरकण्याचा, आधीं पुढें सरतो.

हा भव्य हिमालय चकाकणारें बर्फ हीं उत्तुंग शिखरें
 झुलतें इथें आकाश चिंचिंचित उडतीं नटरंगीं पांखरें
 अशा थोर भृमींत जन्मलों आपण इथेंच जन्मला बुद्ध

सांडले अकारण रक्त चिन्यांनीं लादलें अकारण युद्ध
 चिनी सैनिक काढूं, पिटाळून लावूं भारतीय हद्दींतुन
 तेव्हांच घराच्या ओढीनें आमचे पाय वळतील सीमेवरून
 सांग गांवकऱ्यांना हुशार रहा ! आणि तूंही थोडी हो धीट
 विजयी होऊन परत येणार आहे; तूंच ना काढलीस तीट

आगे बढो; हुकूम झाला आहे. आम्ही ध्वज उंचावून चलतो.

१२ नोव्हें. १९६२

□ □ □

शहीद हो !

गणेश गिण्ड

सूर्य तुम्ही तेजाळ आम्ही झुंजुमुंजू उषा
 रक्तप्रकाशें तुम्ही जागविली पूर्व दिशा
 फूल तुम्ही धरणीचे, आम्ही जागृत कळे
 हांक येतां वसंतीं, फुलवूं लक्ष मळे
 गरूड तुम्ही, आम्ही तुमचेच पंख
 झडपूं पन्नग सारे जे करीती डंख
 ज्ञानयाची ओत्री तुम्ही, आमुची जीव्हा पोथी
 साक्ष इंद्रायणीची जडलीं तेथेंच नातीं
 कळस तुम्ही शीखरीं, आम्ही पोलादी खांब
 तांडवनृत्य तुम्ही, आम्ही जनशक्ति सांब
 धैर्यमेरू हो तुम्ही, आम्ही उन्नत कडे
 अन्यायीं वादळाशीं झूजण्या ताठ खडे
 श्वसन आणि सृजन तुम्ही, तुम्ही जनजीवन
 अरुण तुम्ही, वरुण तुम्ही, तुम्ही चिरतरुण
 शहीद हो ! गजर तुम्ही, आम्ही वारकरी
 ध्वज तुमचा डौलाने नाचे खांधावरी

त्यानें यावें

असेल हिंमत लढणारांची
 आणि सुळावर चढणारांची
 निर्भय निधड्या छातीवरती
 जुद्धम रगडीत जाणारांची
 त्यानें यावें-

कसले भेद अन् खुरटे वारे
 मोजीत बसलां वरचे तारे
 चुलींत ज्यांच्या विस्तव नाहीं
 तेथें फुलतील कसे निखारे
 उगा रुसावें-

रोज बडविती नवेच ढोल
 हवेंत जीरती फुसके बोल
 थंडे तावूत झाले तरीहि
 उगाच बसले घालीत घोळ
 किती दळावें-

॥ ३ ॥

हरला असेल त्यानें यावें
 अन्यायावर तुटून पडावें
 पीडला असेल त्यानें यावें
 आणि व्यथेवर औषध न्यावें

खचला असेल त्यानें यावे
बोल धीराचे मनन करावे
वंचीत असेल त्यानें यावे

स्वतःस फुंकून पावन व्हावे

लखलखल्या न्पात्यांनीं यावे

घरघरत्या जात्यांनीं यावे

अणुअणुच्या कणांकणांतुनं

उसळत धुमसत पेटत यावे

जाळीत जावे; घडवित यावे

सहारावे; ऊभवीत यावे

विराट श्रमसूर्याच्या कक्षेत

स्वतःस उजळीत मुक्त फिरावे

विराट प्रथ संप्रहालय, ठाणे. स्वकवत

वि:

कमांक

लो दि:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

खुलेल गोमंतक जनजीवन

पायवाटा अधीर आहेत आपल्या स्वागतास
 पहाडांचे पहारेकरी डोळा भीडवून डोळ्यास
 माडांच्या बाहूंनीं माळा टांगीलया आकाशछतास
 फुलें टांचीलीं आहेत पानांनीं हिरव्या कोटास
 उधान आलें आहे दख्खनच्या दूधसागरास
 वारा ओढीतो खालीं रेंगाळणाऱ्या उन्हास
 दुमदुमलें पुन्हां गोव्याचें फुलवंती आकाश
 झरूं लागला रुपेरी प्रकाश !

भारतीय सेनेनें कूच केले वादळगतीनें
 स्वातंत्र्यसूर्य घेऊन निघाले अंधाराच्या रोखानें
 पंखूट भूईस टेकून उडालींच जेट विमानें
 पाणी कापीत जहाजे सुटलीं गोव्याच्या दिशेनें
 हललीं लिस्वनची दारे तडकलीं तावदानें
 मग्न फिरंग्यांस आवळलें पोलादी पंज्यानें
 शेवटची बोट धरून पळाले लिस्वनच्या वाटेनें
 मुक्त केला गोवा त्वरेनें !

वाहूं धा दूधसागराचें पाणी बेटांबेटांतून
 क्षिरपूं धा कोवळें ऊन माडांच्या झांपांतून
 फुलतुरे डोकीस खोवून हंसूं धा माळरान
 बसतील डोंगर पुन्हां हिरवे मुकूट लेऊन

पडावांचीं शीडें निघतील खारा वारा पिवून
 लाटांच्या ओठांवर खेळतील स्वातंत्र्यचरण
 सौंदर्यानें खुलेल नवें गोमंतक नंदनवन

गोमंतक जनजीवन

१८ डिसेंबर १९६१

□□□

रथ त्याचा आवरा

ऐन रणांतुन सूर्याने

कां घेतली माघार

मीट्ट काळोखाच्या दिशेचें

गाठूं पाही भूंयार

अजून मुठींतलें खडग

नाहीं घेतलें मागें

अजून झूंजारांचें गीत

आकाश करी जागें

अपयशाचे चार कडू

घोट गिल्ले जरी

विष पचवून उरलों

दहा अंगुळें वरी

रक्तांत भीजली पश्चिम

मानू होई घाबरा

अगा जरा धावून कुणि

रथ त्याचा आवरा

अनुक्रम 3669 वि:
क्रमांक 9240 सो दि: 12

सारें तुम्हां हातीं

उठावें मातीचे फलक धरून
उठावें सागर चषक घेवून
निघावें मेघांसारखें जमून
नव्यानें विजेची तुंतारी फुंकून

धरावा मुठींत नांगराचा फाळ
चलावें नभाचें नांगराया शेत
गव्हाचीं पिवळीं कणसें घेऊन
उतरावें गात लुमुम्बाचें गीत

ताऱ्यावर नवीं बांधावीं धरणें
प्रहांवर थोडी खेळवावी वीज
आणिक एथील कळकीचें छान
सूर्यासहि भेट द्यावें अलगूज

कैक युगें दूर रूसून चांदणी
तिला एक द्यावा बांधून सोपान
दोघांनीं आपुल्या कोमल करांनीं
घडवून आणावें चिर-मीलन

उठावेंच आतां गर्वांनेच पुढें
थोडी शिंपडून डोईवर माती
चला जिकण्यास तरुण हातांनों
अगा या युगाचें सारें तुम्हां हातीं

मराठी प्रज्ञा संस्थेचे अध्यक्ष अशे
१२७०८

□□□

REFBK-0012708

REFBK-0012708